

Wereldwijd met tweetalig onderwijs

Taal en internationalisering zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Bij elke uitwisseling of nascholing, elk contact over de grens speelt taal een rol. Kennis van andermans taal kan grenzen slechten. Het is dan ook niet voor niets dat het Europees Platform¹ zich inzet om taalonderwijs zoals tweetalig onderwijs, versterkt talenonderwijs en vreemde-talenonderwijs te ondersteunen. Zo'n 15 jaar na de voorzichtige start vanuit het internationaal georiënteerde onderwijs is tweetalig onderwijs niet meer weg te denken en marcheren versterkte trajecten op. Tijd dus om u nader te informeren over de recente ontwikkelingen.²

Anne Maljers

In het schooljaar 2004-2005 zijn er 65 scholen met een tweetalig vwo, waarvan 64 Engels-Nederlands en één Duits-Nederlands in Venlo. Zeven scholen zijn van plan om in 2005 te starten. De teller komt dan boven de 70 uit. Dit betekent een groei van een tiental leerlingen in 1989 naar ruim 7.000 dit schooljaar. De experimentele fase is daarmee voorbij. Tweetalig onderwijs (TTO) heeft een eigen plek in het onderwijsaanbod verworven en de belangstelling neemt nog steeds toe. Het ligt in de lijn der verwachting dat in 2014 bij het 25-jarig jubileum van TTO in Nederland elke stad een TTO-school heeft.

De groei zit niet alleen in het aantal scholen, maar ook in het type school. Scholen voor vmbo en havo zoeken eveneens naar mogelijkheden om een tweetalige variant op te zetten. In Rotterdam is reeds een tweetalige havo gestart. Ook het versterkt talenonderwijs (VTO), ofwel versterkte trajecten, is begonnen aan een opmars. Een vwo-school in Enschede biedt leerlingen een versterkt traject Duits aan en in Amsterdam is een traject Spaans te volgen. In Leiden wordt versterkt Frans aangeboden en zelfs het Fries kent een versterkt traject.

Voor het primaire onderwijs zijn er slechts enkele scholen waar een vorm van TTO wordt aangeboden. Vaker is er sprak van VTO door bijvoorbeeld 120 uur (of

meer) Engels aan te bieden gedurende de gehele basisschoolperiode. Een paar scholen onderwijst in een andere EU-taal dan Engels.

Verder is er een groeiend aantal mbo's dat een Engelstalige opleiding aanbiedt, onder meer in Amsterdam en Zwolle. Binnen de opleiding International Business Studies kan een student zowel een Nederlands als een Engels diploma AVCE behalen, waarmee in Engeland de officiële beroepskwalificatie wordt aangegeven.

Actieprogramma

Bijzondere vormen van taalonderwijs spelen een grote rol in twee belangrijke documenten die onlangs zijn verschenen en die de richting aangeven waarin ons taalonderwijs zich de komende jaren kan ontwikkelen. In Europees verband zijn zowel in Lissabon in 2000 als in Barcelona in 2002 belangrijke afspraken gemaakt over talenonderwijs. In 2002 verklaarden alle staatshoofden en regeringsleiders dat iedere burger twee vreemde talen moet leren. Het liefst zo vroeg mogelijk. Daarom heeft de Europese Commissie een actieprogramma opgesteld, *Promoting language learning and linguistic diversity: an action plan 2004-2006*, dat in 2007 wordt geëvalueerd.³ Ook Nederland zal dan laten zien welke doelstellingen bereikt zijn. Uiteraard wordt verwacht dat de nationale overheden in actie komen, maar scholen hebben ook zelf de vrijheid om programma's te ontwikkelen. In het Europese actieplan is een belangrijke plaats ingeruimd voor zowel het op jonge leeftijd leren van vreemde talen als voor het tweetalig onderwijs. De analyse sluit aan bij het onlangs verschenen rapport *Vreemde-talenonderwijs in Nederland, een situatieschets* van het Nationaal Bureau Moderne Vreemde Talen (NaB-MVT).⁴ Daarin worden het tweetalig onderwijs en het vroeg vreemde-talenonderwijs en als belangrijkste innovaties aangemerkt.

Standaard en kwaliteit

De TTO-scholen hebben het belang van een zekere mate van standaardisering onderkend. De eerste versie van een TTO-standaard dateert uit 1997. In 2000 is deze geactualiseerd en voorzien van een toetsingsinstrument. Daarmee kan worden vastgesteld in hoeverre de standaard wordt gehaald. Twee aspecten zijn hierin van belang namelijk de ontwikkeling van het Engels en de Europese en internationale oriëntatie (EIO). Het curriculum van de scholen is op deze twee pijlers gebouwd. Met de groei van het aantal TTO-scholen neemt de noodzaak tot kwaliteitszorg toe. Het kwaliteitstraject gekoppeld aan de TTO-standaard speelt hierin een grote rol. Het doel is

TWEETALIG ONDERWIJS (TTO) is het lesgeven van niet-taalvakken (bijvoorbeeld geschiedenis, aardrijkskunde, biologie) in een vreemde taal, waarbij de vreemde taal op reguliere basis als werktal wordt gebruikt.

VERSTERKT TALENONDERWIJS (VTO) betekent extra uren taalonderwijs, bovenop de in het curriculum verplichte uren of taalonderwijs in niet-reguliere talen. Deze uren kunnen al dan niet worden ingevuld door een native speaker of een assistent voor de betreffende moderne vreemde taal. Van koppeling van talen aan andere vakken zoals bij TTO gebeurt, is hier geen sprake.

bewaken én verbeteren van het tweetalig onderwijs. Het Europees Platform heeft in samenwerking met externe experts een kader aangegeven voor het eens in de drie jaar toetsen van alle TTO-scholen.

Op basis van deze TTO-visitaties hebben in 2003 de eerste zestien scholen een keurmerk voor hun TTO-afdeling ontvangen. In september 2004 volgen nog eens zes scholen. Inmiddels is het traject uitgebreid met gedeeltelijk collegiaal voortgangsbezoek in het tweede jaar. Dit is een adviserend bezoek, bedoeld om ontwikkelingspunten voor de komende jaren aan te geven.

Invloed op het Nederlands

Volgens de standaard voor het tweetalig-vwo Engels is het verplicht om in de onderbouw 50 procent van de lessen in het Engels te geven. Praktisch alle scholen voldoen hieraan. Tot op zekere hoogte is elke school vrij om te kiezen welke vakken in het Engels worden gegeven. Om ervoor te zorgen dat er voldoende variatie is, moet er uit elk van de drie clusters (maatschappijvakken, exacte vakken en creatieve en bewegingsvakken) ten minste een vak in het Engels worden gegeven.

Tweetalig is ook echt tweetalig; de andere helft van de lessen wordt immers in het Nederlands gegeven. Ook in de Engelstalige lessen besteedt de docent aandacht aan het Nederlands. Vaktermen leren de leerlingen ook in het Nederlands.

De eindexamencijfers van TTO-leerlingen tonen aan dat over het algemeen het gemiddelde cijfer niet alleen voor Engels, maar ook voor Nederlands hoger is dan het landelijk gemiddelde. Daarmee is geen oorzakelijk verband vastgesteld tussen TTO en deze cijfers. Het blijft gissen hoe deze leerlingen zouden hebben gepresteerd in de reguliere Nederlandstalige lessen.

OPROEP aan geïnteresseerde scholen versterking Frans en Duits

Als intermediaire instelling voor internationalisering van het basis en het voortgezet onderwijs en de lerarenopleidingen heeft het Europees Platform van het ministerie van OCenW de opdracht gekregen om de komende drie jaar te werken aan versterking van Frans en Duits op in eerste instantie 40 scholen. Het gaat met name om Frans en Duits als ontmoetingstaal op de basisschool en om uitbreiding van het versterkt talenonderwijs Frans en Duits in het voortgezet onderwijs. Daarbij is ook ruimte voor initiatieven voor tweetalig onderwijs Frans en Duits (modulair) en uiteraard voor internationale contacten. Als uw school belangstelling heeft, meld u dan aan voor de elektronische informatiebrief die waarschijnlijk in oktober zal verschijnen door een e-mail met de adresgegevens van de school, de taal van uw voorkeur en gegevens van de contactpersoon te sturen naar <dependance@europeesplatform.nl>.

Europese en internationale oriëntatie

Tweetalig onderwijs is in principe een traject van klas 1 tot klas 6 (in geval van havo is dat klas 5). Toch stoppen sommige scholen om uiteenlopende redenen met TTO na de basisvorming. Over de gehele bovenbouwperiode genomen moeten 1.150 studielasturen Engelstalig zijn. Profielwerkstukken en presentaties doen de leerlingen zoveel mogelijk in het Engels. Daarnaast bereiden de meeste scholen hun leerlingen voor op het certificaat *Language A2 of B higher level* van het International Baccalaureate door in de meeste gevallen meer uren Engels aan te bieden.⁵ Internationale activiteiten ondersteunen het Engels.

In de TTO-standaard is een duidelijke plaats voor internationale oriëntatie gereserveerd. Leerlingen in een tweetalige stroom moeten aan het einde van de basisvorming aantoonbaar enige kennis hebben verworven over Europa en de wereld. Aan het einde van de Tweede Fase dienen deze leerlingen via een essay, presentatie of werkstuk (in het Engels) hun kennis over een internationaal of Europees thema te demonstreren.

De school moet bovendien kunnen aantonen dat de Europese en internationale oriëntatie expliciet extra aandacht heeft gekregen, zowel in de basisvorming als in de Tweede Fase. Een uitwisselingsprogramma of een buitenlands studiebezoek maakt onderdeel uit van het TTO-programma in de bovenbouw. Dit levert een bijdrage aan de (Engelse) taal en tegelijkertijd aan de Europese en internationale oriëntatie (EIO).⁶

Opstarten van TTO

De meeste scholen die met TTO beginnen, nemen ruim de tijd om zich grondig voor te bereiden. Dat is ook nodig, want leerlingen verwachten kwalitatief hoogstaand onderwijs. De voorbereidingen hebben drie belangrijke speerpunten: nascholing van docenten, verzamelen van geschikt Engelstalig lesmateriaal, en opzetten van internationale activiteiten.

1. Nascholing van docenten

De meeste scholen starten met het zittende docentencorps. Hier zijn niet alleen rechtspositionele redenen voor: vaak blijkt dat het enthousiasme onder docenten om in een ander taal les te gaan geven groot is. Ook voor hen is het een uitdaging en een andere manier om met hun vak om te gaan. De scholing die deze docenten volgen betreft in eerste instantie de taal, maar zeker zo belangrijk is de didactiek. Lesgeven in een andere dan de moedertaal is niet eenvoudigweg een kwestie van het omzetten van de taalknop. Het vereist ook andere en vooral gevarieerde werkvormen, waarbij de docent zoveel mogelijk stimuleert om de doeltaal actief te gebruiken. De vakdocent is bovendien ook een beetje taaldocent geworden en ook dat vereist een specifieke aanpak. Het aanbod van taalcurricula is groot; op het gebied van didactiek is er in Nederland inmiddels een aantal mogelijkheden, bijvoorbeeld bij de universiteiten van Nijmegen, Utrecht en Leiden.

2. Verzamelen van geschikt Engelstalig lesmateriaal

Het tweede aandachtspunt is geschikt lesmateriaal. Het is de bedoeling authentiek Engels- (of Duits-) talig lesmateriaal te gebruiken. Maar materiaal dat inhoudelijk geschikt is, is qua taal vaak te moeilijk. En materiaal dat qua taal aansluit bij het niveau van de leerlingen is inhoudelijk te makkelijk. Bovendien werken de scholen zoveel mogelijk toe naar de kerndoelen van de basisvorming. Engelse, Amerikaanse, Australische of Ierse boeken sluiten hier niet naadloos op aan. Het EP heeft een lijst beschikbaar met de materialen die de TTO-scholen gebruiken. Als startpunt prima, maar elke docent zal toch moeten bekijken welke materialen hij of zij gebruiken wil. Een tijdrovende zaak.

3. Opzetten van internationale activiteiten

Het internationaliseringsprogramma is het derde belangrijke speerpunt. Het vinden van geschikte partnerscholen is een uitdaging. Dat geldt ook voor het programma. Internationale contacten moeten niet alleen leuk zijn maar moeten ook de ontwikkeling van de taalvaardigheid en de EIO-component bij de leerlingen ondersteunen en verder stimuleren.

Netwerk

Een tweetalige stroom opzetten, is geen zaak van één jaar hard werken, maar is een meerjarig ontwikkelings-traject. Het Landelijk Netwerk voor Tweetalig Onderwijs ondersteunt hierbij, bijvoorbeeld door collegiale uitwisseling van informatie en ervaring, maar ook door de organisatie van extra activiteiten.⁷

Docenten van TTO-scholen zijn actief, binnen en buiten de school. Een mooi voorbeeld hiervan is het Dag van de Talen project: leerlingen van TTO-scholen geven Engels op hun oude basisschool. Vorig jaar was de pilot dermate succesvol, dat ook dit jaar leerlingen uit de onderbouw uitzwermen naar basisscholen in de omgeving. Natuurlijk wordt het lesgeven goed voorbereid in de TTO-lessen. De basisschoolleerlingen vinden het spannend om les te krijgen van een oud-leerling; de TTO-leerlingen genieten ervan om te laten zien wat ze al kunnen én merken dat lesgeven een vak apart is. Een win-win situatie.

De Junior Speaking Competition is ook een mooi voorbeeld. De winnaars van regionale voorrondes houden een speech over een van te voren bepaald onderwerp (in 2005 is dit *Freedom*).

Tweetalige opleidingen hebben de toekomst

Tweetalige opleidingen zullen op zoek gaan naar andere manieren om zich te onderscheiden. De mogelijkheden zijn legio. Kwaliteitsverbetering speelt een belangrijke rol, maar er zijn meer opties. Andere talen dan het Engels bijvoorbeeld, of een meer modulaire aanpak, ook voor havo- en vmbo-leerlingen. Tweetalig onderwijs wordt nog niet vaak benut als didactisch principe voor taalonderwijs, terwijl het juist voor de hand ligt om, zeker als de formele taalonderwijstijd beperkt wordt, de combinatie van taal en vakken daarvoor te benutten.

De internationale component van TTO leent zich bij uitstek voor profilering van de opleiding en kan ertoe bijdragen dat de opleiding zich ontwikkelt tot een *community college*, geen educatief eiland maar een bruisend middelpunt van binnen- en buitenschoolse activiteiten.

In 2004-2005 zullen we de aandacht vooral richten op tweetalig onderwijs op havo en vmbo. Een eerste stap is het beschrijven van bijzondere vormen van taalonderwijs waarbij vak en taal samen gaan, met name op het vmbo. Laat het ons weten als uw school zo'n voorbeeld heeft!

Anne Maljers is werkzaam op de dependance van het Europees Platform in Den Haag en belast met de algemene coördinatie van TTO. Adres dependance EP: Bezuidenhoutseweg 253, 2594 AM Den Haag, 070-3814448, <dependance@europeesplatform.nl>

NOTEN

1. Tweetalig onderwijs en versterkt talenonderwijs zijn instrumenten van internationalisering in het onderwijs. Het Europees Platform stimuleert en ondersteunt dit onderwijs, in opdracht van het ministerie van OCenW. De gedachte erachter is dat leerlingen zich met behulp van deze vormen van onderwijs beter kunnen voorbereiden op een toekomstige studie of carrière in een internationaal georiënteerde maatschappij.
2. Meer informatie over TTO vindt u op <www.netwerkto.europeesplatform.nl>. Het LinguaCentrum coördineert alle talige activiteiten van het Europees Platform, waaronder de Europese Dag van de Talen. Voor informatie zie <www.linguacentrum.europeesplatform.nl>
3. *Promoting language learning and linguistic diversity: an action plan 2004-2006*. Brussel: European Commission, 2003 (COM 2003 449 final). Het actieplan is te downloaden via <www.europa.eu.int/socrates/lingua/downloads>.
4. Edelenbos, P. (red.) en Jong, J.H.A.L. de, *Vreemdetalenonderwijs in Nederland, een situatieschets. Een analyse in opdracht van OCW*. Enschede: NaB-MVT, 2004.
5. Voor informatie over het International Baccalaureate <www.ibo.org>.
6. Met het oog op de Europese en internationale oriëntatie heeft het Europees Platform inmiddels een aantal publicaties verzorgd.